

Др Велизар Недовић

ИДЕЈНОСТ У ВАСПИТАЊУ И РЕФОРМА ШКОЛСТВА

Реформа образовања и васпитања отворила је многа нова питања педагошког рада, али се у процесу њеног спровођења суочавамо, истина у новом контексту, и са неким старим питањима везаним за васпитање и образовање, за која се мислило да су већ довољно расправљена. Иако се концепцијски прихватало да ће се реформа образовања одвијати као процес, у више фаза, данас је све више настојања да се одребеније и тачније идентификују обим, актуелни токови и досадашња постигнућа реформе. При том је уочљиво разлагање ових процеса на сегменте који чине спољашњу, друштвену страну реформе, са једне стране, и унутрашњу, педагошку реформу образовања и васпитања, са друге. Ова, условно речено, спољашња страна реформе више је на удару друштвеног интересовања и сматра се више уобличеном и саображеном циљевима који су реформом постављени, док се друга, унутрашња страна реформе, схвата доменом израженог заостајања школе. Уколико је заиста било више успеха у спољашњој страни реформе — у смештању школе у средиште друштвених и привредних потреба, него у унутрашњој — положају ученика у школи, настали су актуелни разлози за поспешивањем позитивних промена у педагошком раду школе, за суптилнијим разматрањем свих појава и процеса који су од значаја за суштинско напредовање у овој области.

I

Идејност у васпитању трајно изазива интересовање педагога зато што битно утиче на исходе васпитања и образовања. То начело пратило је све организоване односе међу људима, нарочито интензивно оне односе који су се развијали између младих и зрелих људи, посредовало је у процесима такве изузетности као што су васпи-

тање и образовање. Свако друштво, свака епоха, свака концепција људског живота, имали су своја узбуђења, своје односе, па и свој дијалог са децом и младима. Тај дијалог је увек вођен на крилима идеја које су доминирале, које су сматране најважнијим у датом времену.

Познато је какве су идеје могле бити водиле класних поредака, колико су биле смештене у оквире права на експлоатацију, како су биле подршка неједнакости, неправди, поробљавању, неравноправности. Међу „бисерима“ класне нетрпељивости људи, као форму сукобљавања појединаца и народа, историја познаје егоизам, шовинизам, национализам и сличне искривљене погледе на односе међу људима. Постојали су разлози да у „Манифесту“, 1848. године, преко Маркса и Енгелска, Лондонски конгрес СК-а, тако јако истакне заставу интернационализма. Такође је било довољно основа да се педагогија, терија васпитања и образовања и тада дели на конзервативну и напредну, према томе које идеје ставља у средиште својих програма. Идеја слободе, правде, правичности, старремена идеја добра, загреваће срца представника младе буржоазије у васпитању. У лицу Хербарта и његових следбеника наћи ће се апологети и ентузијастички у преношењу тих идеја. Ма колико у почетку биле прогресивне, те идеје пропадају у благу измењених услова експлоатације, извргавајући се у своју супротност — у слободу за имућне, за оне што су на власти, у добро за оне који су га себи приграбили искоришћавајући друге, у правду по мери богатих и против сиромашних.

Школа је улазила у грађанску апаратуру обликовања младих на основу таквих идеја, а васпитање и образовање су били канали идеологизовања ученика за рачун организатора педагошког рада. Тако је увек било. Школа је излазила на позорницу друштвених збивања и мерила се по томе колико је поучавала, образовала, оспособљавала; колико преносила знања, али више од свега, по томе, какве је идеје и колико јако уливала младима.

Савремена држава, било да је настала и развила се у оквиру капиталистичког или социјалистичког поретка, није била равнодушна према идејности васпитања и образовања. У оквиру тих држава ничу и развијају се бројни педагошки правци и концепције. Ма како се називала — социјална, културна, прагматистичка, есенцијалистичка, егзистенцијалистичка, па и марксистичка педагогија — свака је носилац идеје које би се хтеле остварити, којима управо и служи цео сазнајни и педагошки апарат савременог образовања. Још је Георг Кершенштајнер формулисао васпитање које води формирању верних поданика немачке солдатеке, унео дакле, идеју држављанског васпитања. Из немачке идеалистичке филозофије преузима се и разрађиван човек као културно биће, критичар и стваралац, застао и завршен на културним и идејним темељима царства дуж Елбе и Рајне. У САД, Ц. Буџи лансира човека америчког делатног ка-

питала, корисног и употребљивог, који настаје у систему васпитања и образовања уређеног тако да може позвати: способни напред!

Од апсолутистичких монархија до савремених етатистичких грађевина и здања у извршавању циљева васпитања и образовања, битно ће утицати догматизам као оков и осиромашење педагошког идеалитета, а бирократија тих држава одлучујуће ће посредовати у стварању и постизању педагошког реалитета датог времена. Карактеристични тонови реплике Хегел — Маркс, о месту бирократије у држави, у свему се односе и на образовање: Бирократија је дух државе (Хегел) — Бирократија је држава без духа (Маркс)!

Васпитање без идеја, без духа је, без водиља, без оних нити које га чине најсуптилнијом делатношћу у власти човека. Зато је оно успешније тамо где су простори за манифестовање идеја већи, када је прожето духовношћу, вредностима, хуманитетом савременог човека. Идеологија образовања данас још је увек у његовој ослободилачкој улози, у његовој уграђености у друштвено-политичке системе, у борби за мир у свету. С разлогом је Лењин са великом упорношћу указивао на таква, опредељујућа својства образовања, образовања као политике, као идеоса, као револуције и препорода. Тито, када је год говорио о човеку, објашњавао га је, не као готов продукт, већ као вредност изнад свих других вредности, у дијалектици формирања, попут Маркса — као израз укупности васпитно-образовних и друштвених утицаја. Али, и на другој страни, у савременом грађанском друштву, сасвим су свесни великог значаја образовања. Џон Кенеди, за кратке председничке каријере у САД, уочио је и рекао у Конгресу — најважнија битка данашњице води се у Бачкој клупи!

Та битка се води, зна се због чега, на широким просторима Европе, Јужне Америке, Африке, Азије. По идејама које је прожимају, по порукама које доноси, по томе шта хоће и како хоће, то јесте и битка идеја, битка у којој учествује образовање. Свакако и због тога што се само у институцијама ове врсте данас налази преко 520 милиона ученика, преко 26 милиона наставника, са учинком од просечно 100 милиона часова дневно. Али и због тога што напредно човечанство хоће да усади младима идеје о миру, несврстаности, солидарности, равноправности, независности, слободи, братству, заједништву, демократичности. Те идеје нису настале само за конференције и парламенте, за штампу и телевизију, већ и за школе! Не глечају се и не профилирају само у иступањима дипломата и политичара, преговарача и јавних радника уопште, већ и у дијалозима између наставника и ученика; нису само за раднике, војнике, спортисте, већ и за младе у школама. Однос према тим идејама, степен захваћености и занетости њима, мера су савремености, често и нарочито, марксистичке и друштвене опредељености школа, васпитача и васпитаника.

ПОСРЕБА

Идеје, та човекова суштинска одређења, не настају као и знања, нису неке изоловане чињенице сазнања којих смо само свесни. Идеја овладава знањем и човеком, прожима душу, схватања и биће човека, мобилише га и усмерава. То се догађа и са учеником, чак нарочито са њим, јер су идеје уткане у свест о будућности ученика. Имати идеју о нечем значи бити спреман на неко кретање, на промену, на акцију која долази. Имати идеју значи учествовати, бити носилац неке замисли и деловати.

Које су то замисли, погледи, хтења у васпитању и образовању, куда воде идеје које настају у педагошкој стварности? Сасвим је јасно — воде испуњавању циљева и задатака васпитања и образовања. У најопштијем значењу такве циљеве човечанство је у свом развоју нашло, они су били сегменти многих социјалних револуција, промена у образовању и предмет великих напора за њихово остваривање. Ти циљеви су античка калократија (доброта и лепота), римска реторичност, феудални аскетизам, грађанска свестраност. Маркс је у Раним радовима, са Енгелсом, поменуо човека у преко двадесетак позиција у друштву. Разликовао је отуђеног и слободног, природног и вештачког, стварног и лажног, алегоријског и збиљског, радосног и разочараног човека, друштвено биће и индивидуума. При томе је социјални оквир проучавања судбине човека, историјски изворници, пресудници од националног, који и улази у овај претходни. Маркс долази до одређења тоталног човека, ослобођеног експлоатације па тиме и грађанског пртљага националне ускогрудости и националистичких супротстављања. У тоталитету човека, тој хармонији, том складу могућег и стварног, тој сагласности утицаја изван човека и моћи у њему, остварују се социјалистичке идеје, идеје радничке класе у васпитању и образовању. Идејно се остварује преображавањем наших утицаја на младе у хуманизам, братство, слободу, демократичност, право одлучивања. Али, када је реч о младима, међу њима и у њима, идеје добијају крила, елан, ентузијазам. Када су праве и када су усвојене, по томе како се испољавају, лакше их препознајемо међу ученицима. За њих се идеја правде прелива у борбу за правичност у школи и одељењу, идеја слободе у супротстављање поданичком положају, те напредни наставници морају у тим опредељењима бити на страни ученика.

Може ли се догодити да наставник, делујући сазнајно, има један став — говори о добру, разумевању, отворености, слози, заједништву, а када делује идејно да буде нешто друго — за мање слобода, за ужа права за ученике; да слогу и заједништво условљава?

Образујући се, често прихватимо чињенице сазнања као такве. Имамо у виду реалност чињеница и посматрамо их у функцији њихове примене. Довољно је да нешто

јесте па да се испуне услови за његов улазак у неки садржај сазнања и образовања. Али човек доживљава тај однос. Стварност коју сазнаје више или мање га узбуђује. Долази до заузимања ставова о сазнато, до тражења и налажења смисла за ставове који се заузимају. У линију ширења тих процеса улази усвајање вредности, научних, моралних, политичких, генеричких, правних итд.

Дакле, и у школи, као и другде, у процес формирања личности улази **стицање знања, заузимање ставова, усвајање вредности.** У критичком процењивању резултата рада школа и ефеката образовања и васпитања, за потпуност такве анализе, потребно је учешће сваке од ових одредница обликовања младих. При томе, васпитања мора бити макар колико и образовања, заузимања ставова, макар колико стицања знања, а вредностима морају бити прожета знања и ставови. Наша педагошка пракса, веома је познато, има више разумевања за стицање знања, што је један од њених великих недостатака и сужавајући елемент педагошког хабитуса школе.

Стварне друштвене потребе и у друштвено-историјском бићу народа настале и развијене вредности, основа су формирања човека и остваривања циљева и задатака васпитања. Највиши израз тих циљева су хармонијска личност као хуманистичка визија човека, свестрано развијена личност као пројекција радничке класе којом се превазилазе једностраности класног васпитања, тоталитет формирања човека као Марксово виђење исхода васпитања и многостраност као израз савремених реалности и могућности у овој области. Критички однос према свету, стваралаштво, пробуђена радозналост, непресушна активност и ангажовање испуњавају захтеве за формирањем човека. То су циљеви васпитања, прихваћени и задати у документима СКЈ и у другим изворним актима југословенског самоуправног друштва. Из њих произилази задатак да се наука о васпитању и педагошка пракса јасно одређују према тим задацима, да питања заједништва, равноправности, братства и јединства, слободе, правде итд. узимају не само доктринарно утврђена друштвена и педагошка опредељења, већ као судбинска питања наших народа и народности, **КАО ПЕДАГОШКИ ИЗРАЗ НАШИХ СТВАРНИХ ПОТРЕБА** и као закономерни услов напретка.

Чини се да многа питања образовања и васпитања могу бити предмет испитивања, подржавања или оспоравања, али ова о којима је реч темељна су хуманистичка, социјалистичка и самоуправна опредељења која морају прожимати сваку нашу школу, сваку заједницу ученика и сваког васпитаника нашег поднебља.

То је задатак свих васпитача и на сваком месту, уколико су, како Маркс у Тезама о Фојербаху рече, и васпитачи васпитани!

Васпитни и идејни контекст обучавања недељиви су од образовања. Та два коња у истом јарму, како је сликовито поручио стари Платон, највиши су израз са-

ПОТРЕБА
ОШКОЛОВА

времености и јединства процеса обучавања. Не може се у учионици образовати, у дворишту васпитавати; није могуће да наставник — предавач образује а наставник дежурни васпитава, да културно-уметничка и јавна делатност школе више васпитава од њене најорганизоване активности — наставе. Није довољно да у школама настају само образовани млади електричари, механичари, културолози, техничари, већ целовити људи. Не само који много знају и умеју, већ који много желе, много хоће, много воле и када треба мрзе! Не само они који су научени и који знају да раде, већ млади који хоће да уче и који су радни. Не само одређење младих по томе шта су, већ и по томе какви су, коме и како служи то што могу и хоће?

ПРЕФА

У педагошком раду не можемо бити наивни, поједностављивати те процесе и сматрати да је васпитање измишљен канал за протицање идеја које желимо, да су школе и одељења социјалне посуде у којима се то врши, да су наставници баштовани који заливају те процесе. То је домен најсложенијег утицаја који се врши између људи и кога у свему не може бити свестан наставник недовољне упорности и педагошке проицљивости.

Педагошки дуплекс такође је историјска и просветна реалност. Управо специјалистичка и самоуправна идеологија и састоје се у сједињавању делатних, развојних и социјалних функција наставника и ученика. Наставник човек, стручњак, педагог — у јединству, не позиција у којој наставник човек стоји против наставника стручњака, наставник идеолог против наставника педагога. Драматичан облик тих односа кулминирао је у оним појавама сукобљавања у грађанској школи када је идејно ученик морао стати против наставника, и обрнуто. То се тим више могло догађати што је раскорак између стручне припремљености и ваљаности људских квалитета педагога био већи.

Могуће је да ученици заузимају ставове у смеру жеља и настојања наставника. Али је могуће да они заузимају и ставове ван тог контекста, нешто што нити је хтење, нити реалност. Како су нам позната знања која ученик стиче, треба тако знати и ставове које ученик заузима. То је могуће, али око педагога није довољно изоштрено за то. Ставови су у сенци наше занесености знањима, што у великој мери редуцира остваривање циљева васпитања.

III

Према идејности у васпитању и образовању, свако време, па и свака фаза развоја друштва, доносе неке конкретне проблеме. Наше време конкретизује питање идејности као питање доследности, трајања и облика револуције народа и народности Југославије, неговања традиција, преношења и усвајања тих идеја у процесу вас-

питања и образовања. Према овој групи проблема у нашој педагошкој јавности расправљају се оваква питања:

— Да ли је довољно младе и револуцију повезивати само вербално, само говорити о револуцији, њеном току и исходима, на чему се веома често остаје?

— Да ли мирнодопска школа, школа за младе рођене у миру, после револуције, прилази револуцији као нечем што је био задатак претходне генерације, нечем што је за њих прошлост и минута ствар у нашој земљи? Има ли младих који мисле да револуционарне идеје сада нападају друге, нарочито на немирним просторима Африке, Азије, Јужне Америке? Да се револуција наставља већ далеко од нас и да је завршена — иза нас. По томе, ми смо у периоду мирног развоја.

— Како се млади оспособљавају да препознају себе, своју средину, да се самопроцењују по револуционарном понашању? Јесу ли у курсу напредних идеја или супротстављени њима? Како и колико? Сваки наставник и сваки ученик се самореализује као носилац идеја; активиста је у смеру одређених идеја. Идеје су крила на којима млади, уз помоћ наставника и других, лете према будућности, освајају ту сутрашњицу за себе.

— Како свет рада, незаобилазни проблеми савременог живота, однос према захтеву: „Ништа нас не сме изненадити“, према задацима одбране, заштите, активном учешћу у грађењу мира, слободе, заједништва — како те идеје улазе у понашање, у свест, у одлучивање младих?

— Идејност се суочава, глача и клеше на испиту свакидашњих искушења и опредељивања: за мир или против њега, за братство или мржњу, за патриотизам или шовинизам, за заједништво или национализам! Ту нема много алтернатива! Сасвим је јасно где су у тим опредељивањима педагози?

— У прекомерном и екстравагантном забављању, у менталитету: једни су се борили, а други треба да уживају плодове те борбе; у лакомислености — једни стварају и зарађују добра, други имају право да их троше; у оригиналиту малограђанском — по сваку цену бити другачији од осталих, макар и у лудоријама забављања и порока једног дела младих — у свему томе има идејности која не припада социјалистичкој и самоуправној свести.

Идејност је савремена ако млади умеју распознавати и одвајати солидарност од шовинизма, пријатељство од непријатељства, али и када они јасно виде лицемерство, неправилности, замењивање принципа везама и интервенцијама; када деле рад и нерад и када при томе имају у себи револуционарног набоја да стану на праву страну, да се боре за боље.

ПРЕСТА

С правом неки наши аутори оспоравају идејну неутралност васпитања и образовања, схватања и праксу о спонтаном развоју младих и држање педагошког двогледа далеко изнад појава свакидашњице које заправо и чине највиталније извориште надахнућа и идеја. Апатичност, индоленција, равнодушност у васпитању не постоје, већ су изразити облици негативног политизовања школе. Ни спонтанитет, нити типизовано аутоматско деловање неких чинилаца, мимо посредовања наставника и ученика, никада у социјалистичкој педагогији нису прихваћени као решење.

Са гледишта идејности и васпитности школа је недељива.